

Diodorus Siculus: Plagiarism or Originality in the Ancient Western World

*(A Mediocre Compiler or the First and Greatest Historian of
the World History?)*

Esmail Sangari*

Abstract

Writers, historians, and philosophers of the ancient world who were engaged with classical texts, each, devoted substantial sections of their works to the subject of history and its place in the various spheres of life, in accordance with the political and social conditions of their own periods. From Aristotle, who in the fourth century BC, regarded history as inferior to poetry, to Diodorus, who only a century and a half later considered history the noblest literary genre, countless views have been expressed on this matter.

Among these figures, the *Historical Library* of Diodorus Siculus occupies a special position for historians and scholars of classical Greek texts. Of his forty books, fifteen (Books 1–5 and 11–20) have survived the ravages of time. Some scholars, such as Boehl, have regarded Diodorus as a mediocre compiler among the historians of the Hellenistic world. However, is Diodorus's status truly deserving of the label assigned to him by Boehl, or, according to Diodorus's own statement in the preface to his first book, should he instead be regarded as the first historian of world history? This study seeks to demonstrate the status of Diodorus Siculus's *Historical Library* as viewed by his contemporaries and by later writers of post-Diodoran classical texts. It will then examine his historical outlook, conception of history, and historiographical method from the perspective of modern scholars of classical studies.

* Associate Professor of Ancient History, Languages and Civilizations, University of Isfahan,
e.sangari@ltr.ui.ac.ir

Date received: 24/09/2025, Date of acceptance: 23/01/2026

Keywords: Diodorus Siculus, Historical Library, World History, Historiography and Historicism, Political Ethics.

Introduction

Diodorus composed his work in forty books. The *Historical Library* begins with an account of the creation of the world and concludes with a description of the Gallic Wars (58–51 BC) and the early years of the establishment of the Roman Empire. The work is divided into three parts. The first part deals with the mythical history of non-Greek peoples, including the Egyptians, Mesopotamians, Medes, Persians, Indians, Scythians (Saces), Arabs, and Africans. The second part covers the history of the Greek peoples, the Second Median/Persian War, the Peloponnesian Wars, and related events, and ends with the death of Alexander the Great. The third part comprises an account of the history of Alexander's successors down to the beginning of the Gallic Wars led by Julius Caesar.

Of these forty books, only fifteen have survived. These include the first five books, which deal with the history of the Egyptians, Assyrians, Medes, Indians, Greeks, and others, as well as Books Eleven through Twenty, which cover the history of the Greeks, Persians, Carthaginians, Sicilians, Macedonians, Indians, and other peoples. These books have survived almost in their entirety, while the remaining books have been lost, with only fragments preserved. Even these limited fragments, however, contain valuable and useful information about the ancient world of those times.

Materials & Methods

This study seeks, through a library-based methodology and by examining the literary and historical evidence found in classical texts, to address the questions raised regarding Diodorus's writing style and his objectives in composing the *Historical Library*.

Discussion & Result

In composing the *Historical Library*, Diodorus consulted and made use of the books and writings of many historians. We are aware of the existence of some of these historians only through Diodorus's own writings; in fact, his work preserves summaries of historical and literary writings by certain authors whose works have disappeared and been lost over time. He incorporated portions of these writings into

his books with little to no alteration, critical assessment, or commentary. Diodorus is the only historian of world history writing in Greek whose work has survived in relatively substantial portions, such that fifteen out of his forty books have endured the passage of time and have reached us (Sangari, 2021: 112–113; Diodorus Siculus, 2005: 14).

In reality, only a small number of historians before Diodorus can truly be considered historians of world history in the full sense of the term. Diodorus does not regard any of his predecessors as historians of “world history,” since all of them, in his view, fell short of his ideal; he explicitly states that his purpose in writing the *Historical Library* was to correct the errors of earlier historians.

Although little information is available about Diodorus’s life, his intellectual life, worldview, and understanding of history as an ancient historian can be discerned from his writings. After completing his major work, Diodorus composed a general preface and placed it at the beginning of his first book. This preface is more illuminating than his other writings for understanding Diodorus’s intellectual foundations, as it articulates his ethical–philosophical approach to history and historiography. This preface may be regarded as “Diodorus’s philosophy of history”; however, it has provoked considerable debate among historians and scholars.

Conclusion

Although more than five centuries have passed since the emergence of the West’s romanticized or imaginary Orientalism, which appears to present a thoroughly distorted image of the real East, Occidentalism has yet to truly begin in the East, and in the more specific sense of the term, in Iran. It remains, as it were, in an embryonic state. Bringing an end to indifference toward Occidental studies in Iran is the only way to initiate forward movement in understanding the interaction and confrontation between these two civilizational entities, and the pervasive slogan of the “vague and dark West” must be set aside.

In the preface to his work, Diodorus eloquently and clearly sets forth his purpose in writing the *Historical Library*, expressing his desire to employ the best and most flawless method of historiography in his work. What he states in this preface is, in its entirety, correct, rational, and the product of a genuine philosophical outlook. Like others, he seeks through the writing of history to render a great service to humankind; yet it is evident that this brilliant preface appears far superior to the

work as a whole. It may be said that Diodorus's thought, at the time he composed this preface, was strongly influenced by the intellectual currents of his age.

Diodorus aspired to write the history of the entire world, recounting all historical events from the creation of the world down to his own time. In his view, the justification for this undertaking lay in the moral and political benefits that any reader could derive from reading such a work. Ultimately, although Diodorus's *Historical Library* represents a fine example of the prose and literary style employed by the intellectuals and scholars of the late Hellenistic period, his prose cannot be placed on an equal footing with that of the great historians of the ancient world. In the *Historical Library*, one finds no trace of the elevated narrative style of Herodotus, the profound and penetrating perspective of Thucydides and Polybius, or the refined and dignified language of Xenophon.

Bibliography

- Diodore de Sicile. (2005). *L'Iran et l'Orient dans la Bibliothèque Historique* (trad. par H. Bikas Shourkaei et E. Sangari). Téhéran: Edition de Jami. (In Persian).
- Sangari, E., Moghaddas, A.H., & Khosravi, E. (2021). *Historiographie et Perspective Historique dans le monde Ancien: la Vie, l'époque et les Actes d'Hérodote d'Halicarnasse*. Téhéran: Edition de l'Université de Téhéran. (In Persian).
- Sangari, E. (2020). *De l'Égypte d'Herodote au 5^{em} Siècle av. J.-C à l'Égypte de Diodore 1er Siècle av. J.-C.* dans: *l'Histoire d'Herodote, Livre II*, Téhéran: Edition de l'Université de Téhéran. (In Persian).
- Sangari, E. (2019). "Passage from Herodotus to Plutarchus world: Pathology of Persian translations of classical texts". *Pizhuhish nāmah-i intiqādī-i mutūn va barnāmah hā-yi ūlūm-i insāni (Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences)*, 18 (10), 199-214. (In Persian).
- Sangari, E., & Bikas Shourkaei, H., (2014). "History, Lower than poetry or the highest form of literature, Diodorus and historiography in the first century B.C", *Journal of New Historical Studies*, 2 (1): 1-11. (In Persian).
- Alganza Roldan, M. (1987). *Las narraciones de batallallas en la BibliotecaHistorica de Diodoro de Sicilia*. Thesis Doctoral, Granada.
- Badian, E. (1995). "Diodorus Siculus". In: *Encyclopaedia Iranica*, vol. VII, Fasc.4, Pp. 421-422.
- Barber, G.L. (1935). *The historian Ephorus*. Cambridge.
- Borza, E.N. (1968). "Cleitarhus and Diodorus17". *PACH11*.
- Burton, A. (1972). *Diodorus Siculus, Book I, A Commentary*. Leiden.
- Camacho, J.M. (1994). *La nocion de destino en Diodoro de Sicilia*, Estudios sobre Diodoro de Sicilia, Universidad de Granada.
- Canfora, L. (1990). "Le but de l'historiographie selon Diodore". *Studia Hellenistica* 30.

71 Abstract

- Casevitz, M. (1972). *Diodore de Sicile, Bibliothèque historique*. Livre XII, Paris.
- Chamoux, F. and Bertrac, P. (1993). *Diodore de Sicile, Bibliothèque Historique*, tome. I: Introduction générale. Les Belles Lettres, Paris.
- Drews, R. (1962). "Diodorus and his sources". *AJPH* 83.
- Farrington, B. (1937). *Diodorus Siculus, Universal historian*. Swansea.
- Goukowsky, P. (1976). *Diodore de Sicile, Bibliothèque historique*. Livre XVII, Paris.
- Hahm, D.E. (1989). "Posidonius's Theory of Historical Causation". *ANRW II*. 36.3.
- Hoefel, F. (1846). *Diodore de sicile, Bibliothèque historique*. 4 Vol., Hachette, Paris.
- Hornblower, J. (1981). *Hieronymus of Cardia*. Oxford.
- Jacoby, F. (1926). *Die Fragmente der Griechischen Historiker (FGrHist)*. Berlin.
- Kunz, M. (1935). *zur Beurteilung der proemien in Diodors historicher Bibliothek*. Zurich.
- Leclant, J. (sous la direction) (2005). *Dictionnaire de l'Antiquité*. Quadrige: PUF.
- Malitz, J. (1926). *Die Historien des Poseidonios*. Munich.
- Murray, O. (1970). "Hecateus of Abdera and Pharaonic Kingship". In: *JEA* (56), Pp. 141-171.
- Oldfather, C.H. (1933-54). *Diodorus of Sicily, Library of History*. (vols. 1, 2, 3, 4, 5, 6), Loeb Classical Library, London.
- Palm, J. (1955). *Über Sprache und Stil des Diodoros von Sizilien. Ein Beitrag zur Beleuchtung der hellenistischen Prosa*. Diss. Lund.
- Pédech, P. (1964). *La méthode historique de Polyb*. Paris.
- Pohlenz, M.J. (1948). *Die Stoa, Geschichte einer geistigen Bewegung*. t. I, Göttingen.
- Reinhardt, K. (1926). *Kosmos und Sympathie, Neuntersuchungen über Poseidonius*. München.
- Sacks, K.S. (1990). *Diodorus Siculus and the first century*. Princeton.
- Sacks, K.S. (1982). "The lesser proemia of Diodorus Siculus". *Hermes* 110.
- Sartori, F. (1984). "Storia Utopia et mito nei primi libri della Bibliotheca Historica di Diodoro Siculo". *Athenaeum* 62.
- Scheller, P. (1911). *De Hellenistica Historiae concribendae arte*. Diss. Leipzig.
- Schwartz, Ed. (1903). "Diodoros (38)". In: *RE VI*, Pp. 663-704.
- Simpson, R.H. (1959). "Abbreviation of Hieronymus in Diodorus". *AJP* 80.
- Shipley, G. et al. (eds.) (2006). *The Cambridge Dictionary of Classical Civilization*. New York: Cambridge University Press.
- Stylianou, P.J. (1998). *A historical commentary on Diodorus Siculus, Book 15*. Oxford Classical Monographs, Oxford: Clarendon Press.
- Vial, Cl. (1977). *Diodore de Sicile, Bibliothèque historique*. Livre XV, Paris.
- Volquardsen, C.A. (1868). *Untersuchungen über die Quellen der griechischen, und sicilischen Geschichten bei Diodor*. Kiel.
- Zecchini, G. (1987). "La conoscenza di Diodoro nel Tardotico". *Aevum* 61.

دیودوروس سیسیلی؛ سرقت یا بداعت در غرب باستان

(گردآورنده‌ای فرومایه یا نخستین و بزرگ‌ترین مورخ تاریخ جهانی)

اسماعیل سنگاری*

چکیده

نویسندگان، مورخان و فیلسوفان متون کهن بنیاد دنیای باستان درباره تاریخ و جایگاه آن در شئون زندگی، هریک به فراخور شرایط سیاسی و اجتماعی دوران خویش، فصول مشبعی از آثار خود را به این مقوله اختصاص داده‌اند. از ارسطو که در سده چهارم پیش از میلاد، تاریخ را پست‌تر از شعر می‌شمارد تا دیودوروس که تنها یک سده و نیم بعد، تاریخ را والاترین سبک ادبی می‌شمارد، نظرات بی‌شماری ارائه شده است. در این میان، کتابخانه تاریخی دیودوروس سیسیلی که از چهل کتاب وی، پانزده اثرش (کتاب‌های ۱-۵ و ۱۱-۲۰) از گزند روزگار محفوظ مانده، دارای جایگاه ویژه‌ای نزد مورخان و پژوهشگران متون کهن بنیاد یونان باستان است. در این میان، برخی از آن‌ها نظیر بوئلر او را گردآورنده‌ای فرومایه از میان مورخان جهان یونان فرهنگی دانسته‌اند؛ اما آیا واقعا جایگاه دیودوروس براننده آن چیزی است که بوئلر خطابش می‌کند یا بنا به نوشته خود دیودوروس در مقدمه کتاب نخست‌اش، او را باید نخستین مورخ تاریخ جهانی خطاب کرد؟ در این پژوهش برآنیم نشان دهیم که «کتابخانه تاریخی» دیودوروس سیسیلی از منظر مورخان هم عصرش و نویسندگان متون کهن بنیاد پسادیودوروسی، از چه جایگاهی برخوردار است؛ در ادامه به دیدگاه تاریخی، تاریخ‌نگری و شیوه تاریخ‌نگاری او از منظر محققان متون کهن بنیاد معاصر خواهیم پرداخت.

* دانشیار تاریخ، زبان‌ها و تمدن‌های دنیای باستان، دانشگاه اصفهان، e.sangari@ltr.ui.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۰۳

کلیدواژه‌ها: دیودوروس سیسیلی، کتابخانه تاریخی، تاریخ جهانی، تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگری، اخلاق سیاسی.

۱. مقدمه

۱.۱ دیودوروس سیسیلی: زندگی و زمانه از زادگاه تا گورگاه

دیودوروس (Diodorus/ Διόδωρος)، مورخ هم‌عصر با رهبر نامی روم، ژولیوس سزار^۱ (۱۰۰-۴۴ پ.م.) و نیز هم‌عصر آگوستوس^۲ (۶۳ پ.م.-۱۴ م.)، نخستین امپراتور روم و نویسنده «کتابخانه تاریخی»^۳ است. نام کامل و صحیح او «دیودوروس سیکولوسی»^۵ یا «دیودوروس آگوریونی»^۶ است و درست‌تر آن بود که به نام شهر کوچک زادگاهش، آگوریون، آگوریونی خوانده می‌شد و نه به نام آبخوست سیسیل که کوچ‌نشین‌های بسیاری از دولت-شهرهای یونانی را در بستر خاکی خود جای داده بود. البته ضبط نام وی در زبان فارسی به صورت‌های دیودور سیسیلی، دیودور سیکولی، دیودوروس سیسیلی، دیودور سیکولوسی نیز آمده که شکل رایج‌تر و متداول‌تر آن، دیودور سیسیلی است.

تاریخ دقیق تولد و مرگ دیودوروس مشخص نیست. او احتمالاً در سال ۹۰ پ.م. به دنیا آمده است. این زمان تقریبی، از تاریخ سفر مطالعاتی‌اش به مصر در سال‌های ۵۷-۵۶ پ.م. استنتاج می‌شود. درباره تاریخ وفات او نیز باید به حدس و گمان توسل جست. آخرین رویداد تاریخی‌ای که دیودوروس بدان اشاره داشته، ایجاد مهاجرنشین رومی در تورومنیوم^۷ توسط آگوستوس است که احتمالاً به سال ۳۶ پ.م. باز می‌گردد. بر این اساس، می‌توان گفت که وی تا حدود سال ۳۰ پ.م. در قید حیات بوده است (Sacks, 1990: 27)، زیرا در آنچه از آثارش باقی مانده، به پیروزی آگوستوس بر مارکوس آنتونیوس^۸ در آکتیوم (Battle of Actium) و پیامدهای سیاسی این رویداد هیچ اشاره‌ای نشده است (Leclant, 2005: 685-686).

در مجموع، آگاهی ما از زندگی دیودوروس بسیار اندک و محدود است. این خود از شوخی‌های تلخ تاریخ است که تاریخچه‌ای درباره سرگذشت کسی که تاریخ جهان را به نگارش درآورده، وجود ندارد. تنها منبع موثق درباره زندگانی دیودوروس، همان اندک آگاهی است که خود، درباره زندگانی‌اش به ما می‌دهد. دیودوروس، در مقدمه عمومی اثرش در کتاب نخست -که فصول فراوانی از آن مربوط به تاریخ مصر و ایزدان و ایزدبانوان مصری است- بیان می‌کند که برای نگارش کتاب‌هایش، سی سال وقت گذاشته، سفرهای بسیار کرده، بخش وسیعی از اروپا و آسیا را پیموده، در این راه رنج‌های فراوان کشیده و

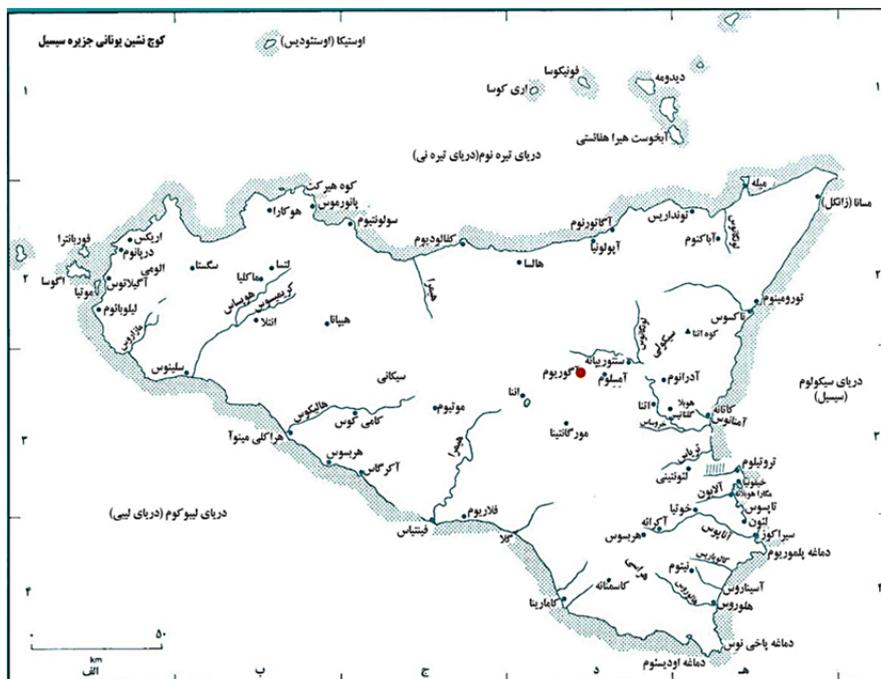
دیودوروس سیسیلی؛ سرقت یا بداعت در غرب باستان ... (اسماعیل سنگاری) ۷۵

بسیار خطرات از سر گذرانیده است (Diodorus, 1, 1, 4). زین میانه، تنها از سفر او به مصر مدارکی چند در دست است (Hornblower, 1981: 25). همچنین، در بخش دیگری از همین مقدمه می‌نویسد که در روم سکنی گزیده تا از منابع و شواهدی که در این شهر وجود داشته، بهره جوید. غیر از این اطلاعات و آگاهی‌های ناچیز، هیچ داده دیگری درباره زندگی، آموزش، خاندان و اصل و نسب دیودوروس موجود نیست. با این حال، حسب اشاراتی که نسبت به حضورش در جمع دبیران سزار شده است، می‌توان حضور او را در شهر روم و سرزمین مصر متصور شد (دیودور سیسیلی، ۱۳۸۴: ۱۵).

۲.۱ کتابخانه تاریخی

دیودوروس، اثر بزرگ خود تحت عنوان *کتابخانه تاریخی* را در چهل کتاب به فرجام رساند. او برخلاف دیگر نویسندگان هم‌عصر یا پیش از خود، توجه خویش را تنها به یک سرزمین معطوف نداشته، بلکه هم‌زمان با رویدادهای جهان غرب همچون یونان و روم، به وضعیت دولت-شهرها و پادشاهی‌های سرزمین‌های شرقی نیز توجه نشان داده است:

با بررسی آثار پیشینیان مراتب احترام و انصاف را در حق آن‌ها ابراز داشته‌ایم، اما بر این باوریم که آثارشان فاقد غنا و پختگی لازم است، زیرا فایده یک اثر تاریخی در مجموعه‌ای از موقعیت‌ها و وقایع بی‌شمار و مختلف نهفته است... (دیودور سیسیلی، ۱۳۸۴: ۱۷-۱۸).

نقشه آبخوست سیسیل؛ آگوریوم، زادگاه دیودوروس، با رنگ قرمز در نقشه مشخص شده است. طراحی و انتخاب جای نام‌ها: اسماعیل سنگاری و علی بخشی.

با وجود این، اشتباهات جغرافیایی آشکاری که در برخی کتاب‌های دیودوروس وجود دارد، موجب شده است که بسیاری از مورخان و پژوهشگران درباره واقعیت این سفرها تردید داشته باشند. از نظر بیشینه پژوهشگران، دیودوروس تنها در حدود سال ۶۵ پ.م دیداری از مصر کرده و پس از آن، در روم اقامتی طولانی داشته است. هورن بلوئر در کتاب خویش (Hornblower 1981: 25) می‌نویسد که چنین ادعایی در نوشته‌های دیگر مورخان و نویسندگان جهان باستان، فراوان به چشم می‌خورد و بیشتر آن‌ها علت طولانی شدن مدت زمان نگارش اثر خود را به دلیل سفرهایشان به جای جای دنیای شناخته شده آن روزگاران عنوان می‌کردند.

با اشاره‌ای که دیودوروس به اقامتش در مصر طی المپیاد صد و هشتادم (۵۶/۵۷-۶۰/۵۹ پ.م) می‌کند و همچنین با استناد به منابع دیگر، می‌توان سال تولد او را حدود ۹۰ پ.م در نظر گرفت. آخرین رویداد تاریخی‌ای که دیودوروس به آن اشاره کرده (۱۶، ۱۷)، ایجاد کوچ‌نشینی رومی در تورومنیون (Tauromenion) توسط اکتاو است که

دیودوروس سیسیلی؛ سرقت یا بداعت در غرب باستان ... (اسماعیل سنگاری) ۷۷

پژوهشگران این رویداد را در سال ۳۶ پ.م. می‌پندارند و از این امر نتیجه می‌گیرند که دیودوروس احتمالاً حدود سال ۳۰ پ.م. در گذشته است (Sacks, 1990: 27).

۲. منابع و مأخذ دیودوروس در نگارش کتابخانه تاریخی و شواهد ادبی آثارش

چنان که پیش تر اشاره کردیم، دیودوروس اثرش را در چهل کتاب به نگارش درآورد. کتابخانه تاریخی با شرح چگونگی آفرینش جهان شروع می‌شود و با شرح جنگ گُل‌ها (۵۸-۵۱ ق.م) و توصیف سال‌های آغازین استقرار امپراتوری روم، پایان می‌پذیرد. این اثر به سه بخش تقسیم می‌شود: بخش نخست تاریخ اساطیری اقوام غیر یونانی؛ مصریان، میان‌رودانیان، مادها، پارسیان، هندیان، سکاها (Saces)، اعراب و آفریقاییان را در بر می‌گیرد. بخش دوم شامل تاریخ اقوام یونانی، دومین جنگ مادی/پارسی، جنگ‌های پلوپونزی و ... است و با مرگ اسکندر به پایان می‌رسد. بخش سوم مشتمل بر شرح تاریخ جانشینان اسکندر تا آغاز جنگ گُل‌ها توسط ژولیوس سزار است.

از مجموع این چهل کتاب، تنها پانزده کتاب، شامل پنج کتاب نخست که درباره تاریخ مصریان، آشوریان، مادها، هندیان، یونانیان و ... است و همچنین کتاب‌های یازدهم تا بیستم که تاریخ یونانیان، پارسیان، کارتاژیان (Carthaginois)، سیسیلیان، مقدونیان، هندیان و دیگر اقوام را در بر می‌گیرد، تقریباً به طور کامل باقی‌مانده و سایر کتاب‌ها از بین رفته‌اند و تنها قطعاتی از آن‌ها بر جای مانده است که همان قطعات ناچیز نیز حاوی آگاهی‌های مفید و کارآمدی در باب جهان باستان آن روزگاران است.

در عصر امپراتوری بیزانس، کتابخانه تاریخی دیودوروس به منزله کتاب مرجع تاریخی با اقبال همراه شد و فوتیوس این اثر را خلاصه کرد. همچنین به دستور کنستانتین هفتم (Constantine VII) خلاصه‌هایی از کتابخانه تاریخی برای مطالعه دولت‌مردان و عالمان آن روزگار رونوشت شد. از این روی، بخش‌های زیادی از کتاب‌های گم‌شده و از دست رفته را می‌توان در این دو منبع یافت.

دیودوروس در نگارش کتابخانه تاریخی، به کتاب‌ها و نوشته‌های مورخان زیادی مراجعه کرده و از آن‌ها بهره جسته است. ما تنها از طریق نوشته‌های دیودوروس به وجود برخی از این مورخان پی می‌بریم، در حقیقت اثر دیودوروس چکیده نوشته‌های تاریخی و ادبی ناپدید شده و ازمیان‌رفته برخی از نویسندگان را در بر دارد. وی پاره‌ای از این نوشته‌ها را بدون کمترین تغییر، بررسی و نقدی در کتاب‌هایش آورده است. دیودوروس، تنها مورخ

تاریخ جهان به زبان یونانی است که بخش‌های نسبتاً زیادی از تألیفاتش به طور کامل برجای مانده است، به گونه‌ای که پانزده کتاب از مجموع چهل کتاب او، در گذار روزگاران باقی مانده و به دست ما رسیده است (سنگاری، ۱۳۹۹: ۱۱۲-۱۱۳؛ دیودور سیسیلی، ۱۳۸۴: ۱۴).

مهم‌ترین منابع کتابخانه تاریخی که دیودوروس از آن‌ها برای نگارش اثرش بهره برده است، مجموعه‌ای متنوع از نویسندگان دنیای باستان را در بر می‌گیرد: هکاتئوس آبدری (Ἑκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης)، هکاتئوس میلئوسی (Hecateus of Miletus)، هرودوتوس هالیکارناسی، کنسیاس کنیدوسی، دیونیسوس اسکیتوبراخیون (Dionysius Scytobrachion)، هومر، تیمائوس (Τιμαῖος)، آپلودوروس آتنی (Apollodorus of Athens)، افوروس (Ephorus)، ثوکودیدس آتنی، کسنفن آتنی، آگاتارخیدس کنیدوسی (Agatharchides of Cnidus)، کادموس میلئوسی (Cadmus of Miletus)، هلانیکوس موتیلنی (Hellanicus of Mytilene)، ماتریس تبابی (Matris of Thebes)، تنوپمپوس خیوسی (Theopompus of Chios)، آثنائس (Athenaios)، کلیتارخوس (Cleitarachus)، آرمیدوروس افسیوسی (Artemidorus Ephesius)، کالیستنس، دوسیاداس رودسی (Dosiadas of Rhodes)، اپی منیدس (Epimenides)، لائوستنیداس (Laostenidas)، فیلیستوس سیراکوزی (Phylistus of Syracuse)، سوسیکراتس (Sosicrates)، زنون رودسی (Zeno of Rhodes)، کویتتوس فابیوس پیکتور (Quintus Fabius Pictor)، آنتیوخوس سیراکوزی (Antiochus of Syracuse)، پولی کلایتوس (Polykleitos)، آناکسی منس میلئوسی (Anaximenes of Miletus)، آناکسیس بئوسیایی (Anaxis of Boeotian)، دیونسودوروس ترویزنی (Dionysodorus of Troezen)، دوریس (Doris)، هرمیاس متیمنه‌ای، دموفیلوس، هیرونیموس کاردیایی (Hieronymus of Cardia) ^۹، مارس‌سیاس پلایی (Marsyas of Pella)، کالیاس سیراکوزی (Callias of Syracuse)، پسائون پلاتایی (Psaon of Plataea)، فیلینوس آگریگانتی (Philius of Agrigentum)، منودوتوس (Menodotus)، سوسییلوس لاکدمونیایی (Sosylus of Lacedaemon) و پولی بیوس مگالوپولسی (Polybius of Megalopolis) (دیودور سیسیلی، ۱۳۸۴: ۲۷-۳۲).

دیودوروس در کتاب اول به شرح مختصری از چگونگی آفرینش جهان می‌پردازد و آن‌گاه تاریخ مصر و گونه‌های مختلف اقوام و نژادهای مصری و آداب و رسوم و حسیات و خلیقات آنان را شرح می‌دهد. منبع دیودوروس در نگارش کتاب اول، هکاتئوس آبدری (Hecataeus of Abdera) بوده است. آن‌گاه در کتاب دوم، تاریخ اسطوره‌ای میان‌رودان

دیودوروس سیسیلی؛ سرقت یا بداعت در غرب باستان ... (اسماعیل سنگاری) ۷۹

را شرح می‌دهد که از کتسیاس کنیدوسی گرفته است. در ادامه گزارشی از هند می‌آورد که از مگاستنس (Mégasthènes) اقتباس کرده است.

بیشتر مطالب کتاب دوم درباره سمیرامیس (Sémiramis) و جانشینانش است و در آن چگونگی بنای بابل، باغ‌های معلق آن و لشکرکشی های سمیرامیس به مصر، اتیوپی و هند آورده شده است. مختصری از تاریخ پادشاهان ماد و اقوام دیگری چون سکاها، آمازون‌ها (Amazones)، هیپربورها (Hyperboreans) و اعراب نیز از کتاب دوم است. کتاب دوم دیودوروس در باب تاریخ ماد، برای پژوهشگران تاریخ ماد اهمیت دو چندانی دارد. در واقع، روایت دیودوروس از پادشاهان ماد بسیار نزدیک به روایت کتسیاس کنیدوسی و در عین حال بسیار دور از روایت هرودوت هالیکارناسوسی است و از آن جا که کتسیاس در فاصله سال‌های ۴۱۵-۳۹۸ ق.م در دربار شاهنشاهان هخامنشی، داریوش دوم و اردشیر دوم می‌زیسته و به منابع و سال‌نامه‌های شاهی دسترسی داشته، رسیدن به واقعیت چگونگی برآمدن پادشاهی ماد و تعداد شاهانش، هنوز برای مورخان تاریخ این دوره با تردیدها و پرسش‌هایی همراه است (سنگاری، مقدس و خسروی، ۱۴۰۰: ۱۰۵-۱۱۱).

چنین برمی‌آید که دیودوروس کتاب های سوم و چهارم را از دیونیزیوس اسکیتوبراخیون (Dionysus Scytobrachion) و دیگران اقتباس کرده باشد. در کتاب سوم، تاریخ آداب و رسوم اتیویان، قبایل عرب ساکن در اطراف دریای سرخ، تاریخ لیبیاییان، گورگون‌ها (Gorgones)، آمازون‌ها و روایات اسطوره‌ای مربوط به مادر خدایان و دیگر خدایان آمده است. مطالب کتاب چهارم را تاریخ اسطوره‌ای یونانیان و راویان یونانی آن، خدایان و نیمه خدایان، قهرمانان و دلاوران اسطوره‌ای و لشکرکشی‌هایشان تشکیل می‌دهد. وی، حکایاتی را از حکمای سبعة (Seven Sages) -قانونگذاران افسانه‌ای- نقل می‌کند و این گونه چشم‌اندازی از آداب و سنن یونان را در گذشته‌های دور، پیش روی خواننده می‌گذارد. تاریخ سرزمین های سیسیل، بریتانیا، گل، ایبری (Ibérie)، تیره‌نی (Thyrenie)، کرت (Crète)، ... و اساطیر مربوط به این سرزمین‌ها و تاریخ شماری از آبخوست‌های یونانی‌نشین رودس (Rodes)، خرسونز (Chersonèse)، لسبوس (Lesbos)، تندوس (Ténédos)، کومه (Cyme)، ناکسوس (Naxos) و ... مطالب کتاب پنجم را شامل می‌شود.

از کتاب های ششم تا دهم دیودوروس مطالب مختصری بر جای مانده است و بجز قطعاتی از آن‌ها، مابقی این پنج کتاب از بین رفته‌اند و تنها اتکای پژوهشگر امروزی بر خلاصه فوتیوس و خلاصه مربوط به دوره کنستانتین هفتم می‌تواند بود. از اندک مطالب بر

جای مانده می‌توان دریافت که این کتاب‌ها منابعی ارزشمند درباره تاریخ پارسیان و هخامنشیان در برداشته‌اند، زیرا دیودوروس تاریخ دوران نخستین پادشاهان هخامنشی از کوروش دوم (۵۵۹-۵۲۹ ق.م) تا آغاز لشکرکشی خشیارشا به یونان (۴۸۰ ق.م) را در آن‌ها آورده بود. فردیناند هوفر که ترجمه کاملی از کتاب دیودوروس را در سال ۱۸۴۶م. به انجام رساند، مطالب بر جای مانده این پنج کتاب را نیز گردآوری کرده است.^{۱۰}

کتاب یازدهم دیودوروس شرح جنگ‌های دوم مدیک (=پارسی) را در بر دارد و با لشکرکشی خشیارشا (Xerxes I) به یونان آغاز می‌شود. در این کتاب از درگیری‌های میان دولت‌شهرهای یونان با یکدیگر سخن به میان آمده است. پایان کار خشیارشا و آغاز سلطنت اردشیر اول (Artaxerxes I Longue-Main) نیز از دیگر مطالب این کتاب است. هرچند گزارش دیودوروس از جنگ‌های دوم پارسی چندان غنی نیست، ولی برخی آگاهی‌های وی در زمینه لشکرکشی خشیارشا به آتن، در نوشته‌های دیگر مورخان باستان به چشم نمی‌خورد. در این‌جا تنها به یک مورد از نخستین بند این کتاب اشاره می‌کنیم که خط‌مشی هوشمندانه خشیارشا را در مواجهه با یونانیان به تصویر می‌کشد:

خشیارشا... چون می‌خواست جملگی یونانیان را از پای درآورد، نمایندگانی برای درخواست همکاری به سوی کارتاژیان روانه کرد. قرار بر این شد هنگامی که خشیارشا با یونانیانی که در یونان می‌زیند در نبرد است، کارتاژیان با سپاهی گران با یونانیانی که در سیسیل ایتالیا می‌زیند، وارد کارزار شوند. (دیودور سیسیلی، ۱۱، ۱).

کتاب دوازدهم دیودوروس از این حیث جالب توجه است^{۱۱} که روایت وی از جنگ‌های پلوپونزی (Peloponnesian War) و ریشه‌های آن -که اقتباسی از افوروس یا احتمالاً فیلیستوس (Philistus) است- با روایت توکودیدس (Thucydides) اختلاف دارد.^{۱۲} ادامه جنگ‌های پلوپونزی تا فرجام این جنگ‌ها که به شکست آتن و متحدانش انجامید، در بر گیرنده مطالب کتاب سیزدهم دیودوروس است. کتاب چهاردهم با سرنگونی دموکراسی و به قدرت رسیدن سی دژسالار (Trente Tyrans) در آتن آغاز می‌شود. از دیگر مباحث مهم این کتاب، شرح نبرد کوناکسا (Cunaxa) میان اردشیر دوم (Artaxerxes II) و کوروش کوچک (Cyrus le Jeune) و آناباسیس (Anabasis) یونانیان، جنگ‌های میان کارتاژیان با سیراکوزیان (Syracuse) و فرجام آن‌ها، یورش آگسی‌لائوس (Agésilaus) -پادشاه اسپارت- به سرزمین‌های شاه بزرگ و تصرف روم به وسیله گل‌ها است. شایان ذکر است، دیودوروس

تنها مورخی است که روایت پیوسته‌ای را از تاریخ سده چهارم پیش از میلاد یونان در کتابش آورده است.^{۱۳}

افوروس منبع اصلی دیودوروس در نگارش کتاب پانزدهم است. این کتاب با لشکرکشی اردشیر دوم به قبرس آغاز و با یورش تباپیان به تسالی (Thessalie) پایان می‌پذیرد. نبرد بئوسی/بویوتایا (Béotie)، تلاش پارسیان برای تصرف دگرباره مصر و نبرد لوکتر (Leuctres) از جمله مهم‌ترین مباحث این کتاب است. کتاب شانزدهم به فیلیپ دوم مقدونی (Philip II of Macedon) اختصاص دارد. این کتاب با جلوس فیلیپ بر تخت سلطنت مقدونیه آغاز و با قتل وی در شرف عزیمت و لشکرکشی به آسیا، به پایان می‌رسد. کتاب هفدهم دیودوروس کهن‌ترین روایت پیوسته‌ای است که ما از زندگی و لشکرکشی‌های اسکندر مقدونیایی (Alexandre de Macédonie)، پسر فیلیپ، در اختیار داریم، روایتی که به احتمال زیاد از کلیتارخوس (Cleitarachus) گرفته شده است. بدین سان، برای پژوهشگر امروزی کتاب هفدهم دیودوروس در کنار آناباسیس آریان و لشکرکشی اسکندر کونتوس کورتیوس روفوس، سه گانه‌های بنیادین را در میان پژوهش‌های اسکندر پژوهشی تشکیل می‌دهند.^{۱۴}

کتاب‌های هجدهم، نوزدهم و بیستم، بهترین منبع ما برای جنگ‌های میان جانشینان اسکندر است و اقتباسی از اثر هیرونیموس کاردیایی است. افزون بر این، دیودوروس در اثرش، هر از گاهی، از توسعه سرزمینی و پیشرفت‌های سیسیل، سرزمین مادری‌اش، سخن رانده و در این زمینه از نوشته‌های مورخان و نویسندگان سیسیلی نظیر تیمائوس (Timaeus) و فیلینوس (Philius) بهره برده است. گفته می‌شود که اگر دیودوروس درباره سیسیل نمی‌نوشت، آگاهی از تاریخ این آبخوست غیرممکن بود. بدین سان اهمیت اثر او در حوزه تاریخ محلی آبخوست سیسیل و فرهنگ مغرب زمین دوچندان می‌شود.

در مجموع، «کتابخانه تاریخی» دیودوروس، سه دوره کلی را در بر می‌گیرد: شش کتاب نخست، به تاریخ جهان پیش از جنگ تروا/تروی می‌پردازد که غالباً بدون منبع و شامل افسانه‌ها و تواریخ روایی است؛ کتاب‌های هفتم تا هفدهم با اشغال شهر تروا به دست یونانیان آغاز و تا پایان لشکرکشی اسکندر را در برمی‌گیرد؛ و نیز از کتاب هفدهم تا کتاب چهارم، دیودوروس، به شرح جهان هلنیستی پس از اسکندر تا وقایع زمانه خود پرداخته است (دیودوروس سیسیلی، ۱۳۸۴: ۱۹). از این سیاهه، تنها پانزده کتاب به طور کامل به دست ما رسیده است. در واقع، کتاب‌های اول تا پنجم (در باب اساطیر و افسانه‌های ادوار

اولیه تاریخ بشر) و یازدهم تا بیستم (مربوط به وقایع سال‌های ۴۸۰ تا ۳۰۱ پ.م) به‌طور کامل برجای مانده و از کتاب‌های ششم تا دهم و بیست‌ویکم تا چهارم تنها قطعات پراکنده‌ای بر جای مانده است که ماندگاری آن‌ها مدیون رونویسی نویسندگان و مورخان پسادیودوروسی است (Badian, 1995: 421).

۳. منابع کتابخانه تاریخی از منظر دیودورشناسان امروزی

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که توجه بسیاری از مورخان و پژوهشگران را -خاصه از میانه سده نوزدهم میلادی- به خود جلب کرده، موضوع منابع دیودوروس در نگارش کتابخانه تاریخی است؛ چنان‌که امروزه هم مورخان و پژوهشگران متون کهن بنیادین دنیای باستان، در خصوص اصالت کتابخانه تاریخی با یکدیگر هم‌داستان نیستند.^{۱۵}

دو دیدگاه در این زمینه وجود دارد. دیدگاه نخست، دیدگاه سنتی است و ولکاردسن (Volquardsen) برای نخستین بار آن را در سال ۱۸۶۸ م. مطرح کرده و پیشاهنگ آن است. بر اساس نظر وی، دیودوروس برای شرح وقایعی که در یک دوره زمانی مشخص روی داده‌اند، تنها به نوشته یک مورخ پیش از خود استناد می‌کرد و آن را در اثر خویش می‌آورد.^{۱۶} به سخنی دیگر، او در نقل یک رویداد تاریخی، روایات مختلف را مقابله و تحلیل نمی‌کرده، بلکه نوشته یک مورخ را درباره آن رویداد پیش روی خود می‌گذارده و به شیوه‌ای «مکانیکی» از آن رونویسی می‌کرده است.

شوارتز،^{۱۷} یاکوبی،^{۱۸} هورن‌بلوئر (Hornblower)، موری (Murray) و استیلیانو (Stylianou) از طرفداران این دیدگاه هستند. آن‌ها برای اثبات عقیده خویش این مسئله را مطرح می‌کنند که اگر نوشته دیودوروس را با منبعی که وی از آن اقتباس کرده و اکنون نیز در دست است، مقابله کنیم، درمی‌یابیم که نوشته وی به منبع مورد نظر بسیار نزدیک است و دیودوروس تنها آن را تلخیص، نسخه‌برداری و رونویسی کرده است. از این رو، می‌توان استنباط کرد که این شیوه، روش متداول دیودوروس در تدوین کتابخانه تاریخی بوده است.

بر پایه این دیدگاه، دیودوروس گردآورنده‌ای فرومایه، بی‌ذوق، بی‌استعداد و فاقد ذهنی تحلیل‌گر بوده است. حتی یاکوبی که در تدوین اثرش بسیار دقیق و موشکافانه عمل می‌کرده، قطعات طولانی از نوشته‌های دیودوروس را از آن تیمائوس، هکاتئوس آبدری و پوزیدونوس (Ποσειδώνιος) دانسته و این قطعات را به نام این مورخان در اثرش آورده

دیودوروس سیسیلی؛ سرقت یا بداعت در غرب باستان ... (اسماعیل سنگاری) ۸۳

است. اما این دیدگاه مدت زمانی است که به بوتۀ نقد کشیده شده است (دیودور سیسیلی، ۱۳۸۴: ۲۰).

دیودوروس شناسانی نظیر اولدفادر (Oldfather)، مترجم مجموعه آثار دیودوروس به انگلیسی، بارتون، گوگفسکی (Goukowsky)، مفسر و شارح جلد هفدهم دیودوروس به زبان فرانسوی، کاسولا (Cassola)، رومیلی (Romilly)، سارتوری (Sartori)، ساکس (Sacks)، شامو و برتراک (Chamoux et Bertrac, 1993: XXVI-LXII) مخالف این دیدگاه هستند و بر این باورند که متهم کردن دیودوروس به اقتباس صرف و رونویسی کورکورانه از نوشته‌های مورخان پیش از خود بی‌اساس است.

آنان بر این باورند از آن‌جا که آثاری که دیودوروس از آن‌ها بهره جسته تقریباً جملگی از میان رفته و تنها قطعات ناچیزی از آن‌ها برجای مانده است، از این رو، برای تعیین میزان تأثیرشان بر دیودوروس تنها می‌توان به حدس و گمان توسل جست. با این شرایط، چگونه می‌توان ثابت کرد که دیودوروس آثار مورخان پیشین را به شیوه‌ای کورکورانه بازنویسی یا رونویسی می‌کرده است؟ این پژوهشگران می‌اندیشند که دیودوروس از منابع مختلف به شیوه‌ای هدفمند سود می‌جسته است. به بیانی بهتر، او همچنان که خود در مقدمه آغازین اثرش شرح داده است، از نوشتن تاریخ جهان و شرح رویدادهای سراسر جهان مسکون، اهدافی را دنبال می‌کرده است. بر این اساس، وی همواره می‌کوشید به گونه‌ای از منابع مختلف بهره جوید که اهداف از پیش تعیین شده‌اش را برآورده کند. همچنین او در موارد بسیاری روایات مختلف مورخان از یک رویداد تاریخی را مقابله و تحلیل کرده و آن‌چه را که خود درست می‌پنداشت به شیوه خاص خویش پردازش و نقل کرده است (دیودور سیسیلی، ۱۳۸۴: ۲۱-۲۲).

۴. مقدمهٔ فاخر نخستین مورخ تاریخ جهانی: جاعل و سارق یا شارح و مبدع

هورن بلوئر و همچنین فارینگتون در پژوهشی که دربارهٔ عنوان اثر دیودوروس کرده اند، اشاره می‌کنند که این نام برای اثری تاریخی غریب است، اما هیچ تردیدی نیست که کلمهٔ «کتابخانه» بخشی از عنوان اثر است، زیرا در این باره شواهد تردید ناپذیر پلینی (Pliny) در دست است (Farrington 1937: 5). دو اثر باستانی یونانی-رومی که عنوان «کتابخانه» را دارند - که یکی به اشتباه به آپلودور (Apollodre) نسبت داده می‌شود و دیگری اثر فوتیوس (Photius) است - هر دو نوعی گردآوری‌اند. پلینی نیز وقتی به «کتابخانهٔ تاریخی» اشاره

می‌کند، برخی آثار از این دست را برمی‌شمارد که همگی نوعی گردآوری‌اند. هورن‌بلوئر از این امر چنین استنباط می‌کند که هر اثری که در دوران باستان عنوان «کتابخانه» بر خود داشته، گردآوری محسوب می‌شد و دیودوروس با دادن چنین عنوانی به اثرش، خواسته است فروتنی خویش را نشان دهد. البته چنین استدلالی را نمی‌توان درست پنداشت، همچنان که خود هورن‌بلوئر اذعان می‌دارد، دیودوروس در مقدمه‌اش ادعاهای زیادی کرده که از فروتنی به دور است (Hornblower 1981: 24). از انتقادی که دیودوروس به مورخان پیش از خود می‌کند، به روشنی آشکار می‌شود که او خود را نخستین مورخ «تاریخ جهان» می‌انگاشته است. وی در مقدمه اثرش (۱، ۳) می‌نویسد:

با بررسی آثار پیشینیان، مراتب احترام و انصاف را در حق آن‌ها ابراز داشته‌ایم، اما اندیشیده‌ایم که آثارشان غنا و پختگی لازم را ندارد. زیرا فایده هر اثر تاریخی در مجموعه‌ای از موقعیت‌ها و وقایع بی‌شمار و مختلف نهفته است. با وجود این، بیشتر کسانی که تاریخ نوشته‌اند، وقت خود را صرف نگارش جنگ‌های خاص یک ملت یا تنها یک شهر کرده‌اند. از میان‌شان تنها عده کمی کوشیدند شرحی از تاریخ جهان، از زمان‌های کهن تا دوره خویش را به رشته تحریر درآورند. در میان این مورخان برخی از پیوستگی تاریخی غفلت ورزیدند، برخی دیگر در برابر وقایع و رفتارهای بربرها خاموشی گزیدند. برخی دیگر از نگارش دوران اساطیری به خاطر ترس و دشواری کار، چشم پوشیدند.

در واقع، تعداد کمی از مورخان پیش از دیودوروس، به تمام معنی کلمه، مورخ تاریخ جهان بوده‌اند: هرودوت (Herodotus) درباره یونانیان و بربرها نوشت، اما «تواریخ» اش دوره محدودی را شامل می‌شود. تیمائوس ترومنیونی (Timaeus of Tauromenion) تنها درباره تاریخ سرزمین یونان نوشت؛ اثرش تاریخ نخستین ادوار بشر را تا جنگ پونیک اول در بر می‌گیرد. افوروس کومه‌ای (Ephorus of Cyme) از نگارش تاریخ دوران اساطیری چشم پوشید، اثر او شرح رویدادها را تا سال ۳۴۰ پ.م در بردارد.^{۱۹} پولیبیوس (Polybius) بر این باور بود که تاریخ جهان را می‌نگارد و افوروس را تنها مورخ پیش از خود می‌پنداشت که به چنین مهمی مبادرت ورزیده است. هدف پولیبیوس از نگارش اثرش این بود که نشان دهد چگونه وقایعی که در سرزمین‌های مختلف روی داده‌اند، در هم تنیده شده، رویداد واحدی را پدید آورده‌اند.^{۲۰} دیودوروس هیچ یک از این مورخان را مورخ «تاریخ جهان» نمی‌داند،

دیودوروس سیسیلی؛ سرقت یا بداعت در غرب باستان ... (اسماعیل سنگاری) ۸۵

زیرا همگی از آرمان وی به دور بوده اند و خود به روشنی آشکار می سازد که قصدش از نگارش کتابخانه تاریخی اصلاح اشتباهات مورخان پیشین بوده است.
بارتون در این باره می نویسد:

مقدمه دیودوروس بر اثرش، آنگاه که به ستایش از علم تاریخ و آثار تاریخی می پردازد و فلسفه تاریخ نگاری خویش را شرح می دهد، از چنان شیوایی برخوردار است که در اثر هیچ مورخ دیگری که در این باب سخن سرایی کرده است و حتی در دیگر بخش های اثر خود دیودوروس به چشم نمی خورد. (Burton 1972: 35).^{۲۱}

بدین سان می توان گفت که دیودوروس در زمینه تاریخ نویسی دارای دیدگاهی جهان شمول بوده است:

تاریخ با جاودانه ساختن خاطره نیکی، برخی را به بنا نهادن شهرها و برخی دیگر را به استحکام بخشیدن جامعه با وضع قوانین رهنمون می سازد و دیگران را نیز با کشف علوم و هنر، خیرخواه نوع بشر می گرداند. باید برای تاریخ سهم بزرگی در ستایش از اعمالی که در سعادت عمومی نقش داشته اند، در نظر گرفت. بی شک، تاریخ با قرار دادن نمونه هایی از فضایل در برابر رذایل آشکار، بزرگ ترین خدمت را به نوع بشر کرده است. (دیودوروس، ۱، ۲).

این دیدگاه پراگماتیک از تاریخ به منزله راهنمای رفتار انسان، تقریباً نزد تمامی مورخان یونان و روم باستان به چشم می خورد. نظر عمومی همه آن مورخان بر این بود که هدف از نگارش تاریخ می باید تعلیم و تهذیب خواننده باشد؛ اما دیودوروس با بسط این اندیشه، رسالت تاریخ را در سخنانی شیوا و رسا بیان کرد و از این حیث سرآمد همه همگنان خویش است.

در گذشته، بحث های زیادی بین پژوهشگران درباره منبع دیودوروس در نگارش این بخش از مقدمه اثرش وجود داشته و اکنون نیز ادامه دارد. پیش از این، نظر عمومی پژوهشگران بر این بود که دیودوروس این بخش از مقدمه اثر خویش را از پوزیدونیوس (Posidonius)، افوروس یا پولی بیوس گرفته است.

کونز که بررسی مبسوطی در خصوص این بخش کتابخانه تاریخی کرده است، به این نتیجه می رسد که دیودوروس نکته جدیدی را یادآور نشده و حرف تازه ای نکرده است، بلکه تنها خود را محدود به تکرار اندیشه های مورخان پیش از خود کرده است (Kunz 1935: 12). وی با این که تأثیر محسوس دیودوروس از پولی بیوس را برای نگارش

این بخش از مقدمه اش می پذیرد، معتقد است که این مقدمه نوشته خود دیودوروس است. در مقابل این دیدگاه، کانفورا بر این باور است که دیودوروس مقدمه اش را از مقدمه پوزیدونیوس گرفته است:

به عقیده من، پر واضح است که دیودوروس شیفته اندیشه‌هایی شد که پوزیدونیوس در مقدمه اش آورده و بسط داده بود... پوزیدونیوس در مقدمه اش از نوعی تاریخ‌نگاری سخن به میان می‌آورد که در راستای مشیت الهی و سعادت نوع بشر است. این رویکرد تاریخ‌نگاری، دیودوروس را سخت تحت تأثیر قرار داد و او را بر آن داشت از مقدمه پوزیدونیوس الهام گیرد که با اندیشه‌ها و ایدئولوژی استوئیسیسم^{۲۲} او همخوانی داشت. (Canfora 1990: 312-313).

هام نیز درباره مکتب استوئیسیسم و پیوند این اندیشه به پوزیدونیوس می نویسد:

پوزیدونیوس به منزله فیلسوف مکتب استوئیسیسم بر این اعتقاد بود که تمامی چیزها از جمله تمامی رویدادهای تاریخی توسط سرنوشت به وقوع می‌پیوندند. دیودوروس سیسیلی که تاریخ جهان را از نخستین ادوار تا سال ۵۴ پ.م به نگارش درآورد، در مقدمه اش می‌نویسد یکی از نقش‌های مورخ این است که نشان دهد تمامی وقایعی که در سراسر دنیای مسکونی روی می‌دهد بر پایه مشیت الهی است. این اندیشه عموماً به پوزیدونیوس نسبت داده می‌شود و هدف او را از تاریخ‌نگاری بیان می‌دارد. (Hahm 1989: 1358)

مالیتز در بررسی، تفسیر و تحلیل این بخش از مقدمه دیودوروس اشاره می‌کند که با خوانش دیباچه کتابخانه تاریخی می‌توان صدای پوزیدونیوس را شنید (Malitz 1926: 184)؛ هر چند که دیودوروس این منبع را خلاصه کرده و خواسته است ردی از پوزیدونیوس در نوشته اش باقی نگذارد. راینهارت (Reinhardt 1936: 184) و پوهلنز (Pohlenz 1948: 213) نیز معتقدند که دیودوروس، اندیشه و هدف از تاریخ‌نگاری خویش را که در مقدمه به آن اشاره کرده، از پوزیدونیوس برگرفته است. یاکوبی (Jacoby, *FGrH*, 70, F 7-9) بزرگ‌ترین شارح متون کهن بنیاد یونان باستان - نظری مخالف دارد و افوروس را منبع دیودوروس برای این بخش می‌پندارد.

بارتون، مقدمه کتابخانه تاریخی را نوشته خود دیودوروس می‌داند و در این مورد استدلال روان‌شناختی جالبی می‌آورد:

ما نمی‌توانیم چنین فرض کنیم که دیودوروس در این جا -در نگارش مقدمه اثرش- از منبع خاصی استفاده کرده است. هیچ واقعیت زبان‌شناختی آشکاری، دال بر اقتباس مستقیم دیودوروس از پوزیدونیوس وجود ندارد و او هیچ‌گاه به نام این مورخ اشاره‌ای نکرده است. وانگهی بعید به نظر می‌رسد که دیودوروس مقدمه کل تاریخ خویش را بر کار یکی از مورخان پیش از خود بنیان نهاده باشد. (Burton 1972: 36).

ساکس نیز بر این اندیشه است که دیودوروس مقدمه‌اش را از مورخ خاصی اقتباس نکرده است: «مقدمه مبسوط کتاب اول که بیان شیوای جهان‌بینی دیودوروس در کتابخانه تاریخی‌اش است، حاصل خلاقیت خود اوست و نه بازنویسی کورکورانه اندیشه‌های افوروس، پولی‌بیوس یا پوزیدونیوس» (Sacks 1982: 434). ساکس در کتاب دیگرش می‌نویسد: «شاید دیودوروس از یک یا چند مورخ دیگر الهام گرفته باشد، اما نظر کنونی پژوهشگران بر این است که جوهره کار از آن خود اوست.» (Sacks 1990: 11).

در حال حاضر، پژوهشگران، بیش از پیش در حال کنکاش و پژوهش درباره رابطه پیچیده متن مقدمه دیودوروس با منابع هستند. از نظر ما، حتی اگر بتوان ثابت کرد که دیودوروس نوشته‌های مورخان پیشین را بازنویسی یا خلاصه کرده است، بی‌گمان، تفسیرها و تعبیرات خویش را نیز در مقدمه خود گنجانده است.

۵. اخلاق سیاسی و ابرمرد دیودوروسی در کتابخانه تاریخی

گرچه، چنان‌که ذکر شد، درباره زندگی دیودوروس اطلاعات چندانی در دست نیست، ولی می‌توان از خلال نوشته‌هایش به حیات فکری، جهان‌بینی و درک او از تاریخ به عنوان یک مورخ عصر باستان پی برد. دیودوروس پس از آن‌که نگارش اثر بزرگ خویش را به پایان رساند، مقدمه‌ای کلی برای آن نوشت و در آغاز کتاب نخست خویش قرار داد. این مقدمه برای شناخت مبانی فکری دیودوروس بیش از دیگر نوشته‌هایش راهگشاست، زیرا وی در آن، نگرش اخلاقی-فلسفی خود را نسبت به تاریخ و تاریخ‌نویسی بیان می‌کند. این مقدمه را می‌توان «فلسفه تاریخ دیودوروس» به‌شمار آورد؛ اما این مقدمه بحث‌های زیادی را میان مورخان و پژوهشگران برانگیخته است. به نظر برخی این مقدمه اثر خامه و حاصل طبع دیودوروس نبوده، بلکه وی آن را تمام و کمال از مورخان پیش از خود نظیر افوروس، پولی‌بیوس و پوزیدونیوس اقتباس کرده، یا به دیگر بیان، طرحی نو درنیداخته و هیچ نظریه جدیدی درباره تاریخ مطرح نکرده است. برخی دیگر معتقدند که دیودوروس با بهره

جستن از اندیشه‌های رایج زمان خویش (عصر هلنی/یونانی مآبی) سعی در تبیین جهان‌بینی و درک خویش از تاریخ داشته است.^{۲۳}

سده دوم پیش از میلاد مسیح، سده ظهور و پیدایش طبقه متوسط ثروتمند در شهرهای مختلف ایتالیا و آبخوست سیسیل بود و در سده اول پیش از میلاد، آگوستوس با برقراری صلح و ثبات، نقش بسزایی در رونق و شکوفایی این طبقه داشت. در این دوران، میل به فراگیری دانش نزد مردم این شهرها فزونی یافت. دیودوروس در چنین دوره‌ای در شهر آگوریوم (Agyrion /Agyriom) دیده به جهان گشود. شهر آگوریوم در سرزمین سیکول (Sicule)، درون آبخوست سیسیل و در غرب ایتنا (Etna) واقع شده است. تنها اشاره‌ای که در تاریخ به این شهر شده، زاده شدن دیودوروس در آن است. از طرفی، دیودوروس را نه آگوریومی، بلکه سیسیلی (یا سیکولوسی) خطاب می‌کنند؛ گویی که زادگاه کوچکش شایستگی آن را ندارد که در برابر شهرهای بزرگ‌تر، نامی از خود در تاریخ برجای گذارد (دیودور سیسیلی، ۱۳۸۴: ۱۵). دیودوروس در آغاز مقدمه خویش بر کتابخانه تاریخی، تاریخ و آثار تاریخی را می‌ستاید:

«تاریخ با ستایش نیک‌مردان و نکوهش بدکاران موجب می‌شود دیگر شارمندان^{۲۴} برای دستیابی به خاطره‌های جاویدان در تاریخ بکوشند و بدکاران نیز به خاطر ترس از ننگی ازلی، دست از نیات شوم خویش بردارند» (Diodorus, 1, 1, 4).

آن‌چنان که بارتون (Burton) شارح کتاب نخست کتابخانه تاریخی می‌نویسد، ستایش دیودوروس از تاریخ، با چنان شیوایی همراه است که در آثار هیچ‌یک از دیگر مورخان، چنین چیزی به چشم نمی‌آید (دیودور سیسیلی، ۱۳۸۴: ۴۸؛ Burton, 1972: 37). محور اصلی سخنان دیودوروس در مقدمه اثر خویش، در باب ارزش تاریخ برای انسان‌ها بر سه موضوع بنیادین تکیه دارد:

الف. در اختیار نهادن میوه و ثمره تجربه برخی انسان‌ها در اختیار دیگر انسان‌ها (Diodorus, 1, 1, 1-5)؛

ب. راهنمایی جملگی بشر به سوی فضیلت و رستگاری (Diodorus, 1, 2, 1-4)؛

ج. افزایش توان سخنوری و بلاغت (Diodorus, 1, 2, 5-8).

به گفته دیودوروس در مقدمه کتابش:

بی‌شک تاریخ، با قراردادن نمونه‌هایی از فضایل در برابر رذایل آشکار، بزرگ‌ترین خدمت را به نوع بشر کرده است. اگر تخیل وجود جهنم سهم به‌سزایی در برانگیختن عدالت و ترحم نزد انسان‌ها داشته است، تاریخ، راهبۀ حقیقت و این کانون فلسفه چه تأثیر نیکویی می‌تواند روی آداب و اخلاق بشر داشته باشد. زندگی آدمی چیزی جز لحظه‌ای از جاودانگی نیست؛ انسان میراست و تنها زمان است که می‌ماند. (Diodorus, 1, 2, 1-2).

دیودوروس در همین دیباجه، به موضوع دیگری نیز اشاره می‌کند و آن، نقش نویسندگان تاریخ جهانی در پیوند دادن نوع بشر به یکدیگر در راستای خواست و مشیت الهی است. به بیان دیگر، تکلیف مورخان تاریخ جهان این است که به انسان‌ها نشان دهند هر رویدادی به خواست و مشیت الهی به وقوع می‌پیوندد، و این خواست و مشیت الهی است که انسان‌ها را به هم پیوند داده است.

دیودوروس در کتابخانه تاریخی خود، قائل به نقش «افراد بزرگ» در تاریخ است و به باور او، این مردان بزرگ هستند که تاریخ بشر را رقم می‌زنند. وی کارکرد تاریخ را حفظ نام و کارهای مردان بزرگ می‌دانست (دیودور سیسیلی، ۱۳۸۴: ۶۱). اگرچه روایت او غالباً بر توصیف جنگ‌های بشر پیریزی شده است، اما در میان‌پرده این رزمنا‌مه‌ها نیز به فراخور، به جغرافیا، زبان‌شناسی، آداب و رسوم، حسیات و خلقیات و خصیصه‌های فرهنگی اقوام مورد بحث اشاراتی شده است.

دیودوروس در آغاز مقدمه خویش، تاریخ و آثار تاریخی را می‌ستاید، همچنان‌که بارتون (Burton, 1972: 37) می‌نویسد ستایش او از تاریخ با چنان شیوایی همراه است که در نوشته هیچ‌یک از مورخان پیشین و حتی در دیگر نوشته‌های خود او نیز به چشم نمی‌خورد.

درباره این رویکرد به تاریخ و ارزش و اعتبار چنین فلسفه تاریخی هیچ نمی‌گوییم، زیرا این موضوع خارج از بحث ماست. اما باید اشاره کرد که این رویکرد اخلاقی و آموزشی به تاریخ یا به سخن دیگر، این دیدگاه پراگماتیک از تاریخ به‌عنوان راهنمای رفتار انسان تقریباً در نزد تمامی مورخان یونان و روم باستان به چشم می‌خورد (Scheller, 1911: 71).

فوتیوس (Photios) که از کتابخانه تاریخی دیودوروس بهره‌های فراوانی برده است، سبک نگارش دیودوروس را این‌چنین تعریف می‌کند:

وی از زبانی روشن، بی‌تکلف و کاملاً منطبق با سبکی تاریخی بهره می‌جست. او نه در پی عبارات مطمئن بود و نه در پی واژگان مهجور. از زبان عامیانه نیز دوری می‌جست. ذوقش، وی را به سوی سبک و اسلوبی «میانه» رهنمون می‌ساخت. این سبک او را از به کار بردن استعارات و دیگر آرایه‌های ادبی که در شعر معمول است، باز می‌داشت و تنها وقتی افسانه‌های یونانی مربوط به خدایان و پهلوانان را گزارش می‌کرد از این شیوه سود می‌جست. (Bibl., Cod. 70, 35a 6sq; نک. سنگاری و شورکایی، ۱۳۹۳: ۱-۱۱).

دیودوروس خود در مقدمه کتاب بیستم، مورخانی را که در نوشته‌های خویش از زبانی پرتکلف و سبکی پیچیده بهره جسته‌اند به باد انتقاد می‌گیرد:

مورخانی که در آثار خویش نطق‌های بی‌پایان گنجانده یا به مشق سخنوری پرداخته‌اند، سزاوار نکوهش‌اند. نه تنها این حاشیه‌روی‌های بی‌مورد رشته نقل وقایع را می‌گسلد، بلکه علاقه خواننده را که پیش از هر چیز در پی کسب آگاهی است، کم می‌کند. (Diodorus, 20, 1).

۶. نتیجه‌گیری نقادانه

با وجود این که از شرق‌شناسی رویایی یا تخیلی غربیان که به نظر می‌رسد ارائه تصویری کاملاً غلط از مشرق‌زمینی واقعی است، بیش از پنج سده می‌گذرد، غرب‌شناسی هنوز در شرق و به مفهوم اخص کلمه در ایران، به شکل واقعی آغاز نشده و هنوز چونان نطفه‌ای در کالبد تن می‌نماید. پایان بی‌اعتنایی به غرب‌شناسی در ایران، تنها راه آغاز حرکت رو به جلو در درک تعامل و تقابل این دو واحد تمدنی است و باید شعار فراگیر «غرب مبهم و تاریک» به کناری نهاده شود.

دیودوروس در مقدمه اثر خویش در سخنانی شیوا و رسا، قصد خویش را از نگارش کتابخانه تاریخی بیان می‌دارد و می‌خواهد بهترین و بی‌نقص‌ترین شیوه تاریخ‌نگاری را در اثرش به کار بندد. آنچه وی در این دیباچه می‌گوید تمام و کمال درست، عقلانی و حاصل دیدگاه فلسفی واقعی است: «تاریخ با قرار دادن فضایل در برابر رذایل آشکار، بزرگ‌ترین خدمت را به نوع بشر کرده است.» (۱، ۲). او نیز می‌خواهد با نگارش تاریخ، خدمت بزرگی به انسان‌ها کند؛ اما آشکارا این مقدمه درخشان بسیار برتر از کل اثر می‌نماید. می‌توان گفت که اندیشه دیودوروس، آنگاه که این مقدمه را می‌نوشت، سخت تحت تأثیر اندیشه‌های زمان خویش بوده است. او در اثرش، نیک نشان می‌دهد که طرح اهداف، بسیار

آسان‌تر از اجرای آن‌هاست: او در اثرش چند بار و به چه میزان از اندیشه‌های بزرگ و نیکی که در مقدمه‌اش آورده، فاصله گرفته است؟!

دیودوروس اغلب در شرح افسانه‌ها و اساطیر ملل، پندارها و اندیشه‌های خود را جایگزین باورهای مردمی می‌کرد که از آن‌ها سخن می‌راند. او بر آن بود که افسانه‌ها و باورهایی را که روایت می‌کرد، با عقل و خرد آدمیان سازگار باشد. دیودوروس به جای نوشتن پندارهای خود، می‌بایست آنچه را حکایت می‌کرد که مصریان، آشوریان، پارسیان و دیگران می‌اندیشیدند و باور داشتند. وی در پاره‌ای موارد، آنچه را می‌دید، نمی‌نوشت یا جرئت نگارش آن را نداشت؛ نیز، در بسیاری موارد حس میهن‌پرستی بر وی چیره می‌گشت، عنان اختیار از کف می‌داد، و بی‌آن‌که جانب عدالت و انصاف را در حق دیگر مردمان رعایت کند، در ستایش هم‌وطنان خویش قلم‌فرسایی می‌کرد. نویسنده کتابخانه تاریخی گاه نیز اسیر خرافات زمان خویش شده، ناتوان از بری‌ساختن خویش از آن‌ها، از بیان واقعیات دور می‌افتاد (سنگاری، ۱۳۹۷: ۱۷۶).

دیودوروس از دیگر سوی، مورخی اخلاق‌گرا بوده و این دیدگاه اخلاقی او در جای‌جای اثرش به چشم می‌خورد. او حتی در تشریح وقایع تاریخی از واژگانی اخلاقی و نه سیاسی سود می‌جست. عمده‌ترین دلایل شکست یا نابودی هر ملتی را ناشی از عدم رعایت موازین اخلاقی می‌دانست، برای مثال در مقدمه کتاب پانزدهم (۱۵، ۲) می‌نویسد: «اسپارت اشتباهات نابخشودنی مرتکب شد و به سزای اعمالش رسید.» وی در موارد بسیار به دلیل پیش‌داوری‌های اخلاق‌گرایانه، اصل وقایع را دگرگون ساخته، روایتش را به موازات پیش‌داوری‌های اخلاقی‌اش پیش می‌برد.

دیودوروس روایت کارهای نمایان و اعمال درخشان را دوست می‌دارد و شیفته بیان رویدادهای تأثرانگیز است، بی‌آن‌که از خود پرسد آن چه را روایت می‌کند منطبق با رویدادهای تاریخی است یا خیر. در شرح وقایع جنگ، آرایش دو سپاه را به درستی تشریح نکرده، همواره بر نقش فرماندهان تأکید می‌ورزد. از فحوای نوشته‌های دیودوروس در شرح وقایع جنگ، دو مرحله را می‌توان متمایز کرد: در مرحله نخست، فرجام جنگ نامعلوم است یا این‌که حتی در ابتدا برتری از آن مغلوب‌نهایی جنگ است؛ در مرحله دوم ناگهان شرایط تغییر می‌کند و با مرگ فرمانده دشمن یا با رشادت و جنگاوری بی‌نظیر فرمانده طرف پیروز، جنگ فرجام می‌یابد. دیودوروس علاقه‌ای به تشریح ویژگی‌های جنگ‌ها ندارد و می‌کوشد هوش و شجاعت قهرمان اصلی جنگ را برجسته سازد. وانگهی قهرمان

دیودوروس ذاتاً از سایر انسان‌ها برتر بوده، از موهبت الهی ویژه‌ای برخوردار است. برای مثال آن‌گاه که از آمیلکار سخن می‌گوید، برای خواننده‌اش توضیح می‌دهد که فرمانده کامل باید همچون قهرمان داستان هومر باشد (۲۴، ۵، ۱-۲).

در روایت دیودوروس از جنگ، عبارت «برخلاف انتظار»، فراوان به چشم می‌خورد. از دیدگاه وی، بیشتر نبردها نتیجه‌ای برخلاف انتظار داشته‌اند، از این روی می‌توان گفت که دیودوروس در زمینه روایت جنگ، «مورخ شگفتی‌ها» است.^{۲۵} دیودوروس می‌کوشد درباره علت دگرگونی‌های ناگهانی اوضاع، داستانی سر هم کند و در این بین نقش سرنوشت را در این دگرگونی‌ها، خاطر نشان می‌سازد. وی، وقتی ناتوان از اقامه دلایل منطقی است، به سرنوشت توسل می‌جوید و آن را بهانه‌ای قرار می‌دهد تا خواننده‌اش تحت تأثیر قرار گرفته، از تاریخ عبرت گیرد.^{۲۶}

اخلاق سیاسی دیودوروس بر اصل ساده‌ای بنیان نهاده شده است: جرم و جنایت پایدار نمی‌ماند، زیرا مشیت الهی جریان امور را به گونه‌ای تغییر می‌دهد که بدکاران به سزای عمل‌شان برسند. به هر ترتیب، سبک نگارش دیودوروس در کتابخانه تاریخی، روان و یکنواخت است و اصطلاحات ادبی در این اثر کمتر به چشم می‌خورد. او، خود بر این یکنواختی در شیوه نگارش پای می‌فشارد.

کتابخانه تاریخی دیودوروس برای مورخان و پژوهشگران امروزی منبعی مهم است و در عین حال در بهره بردن از آن باید دقت لازم به عمل آید، زیرا اشتباهات تاریخی و کج‌فهمی‌های بسیار در این اثر به چشم می‌خورد و پیش‌داوری‌های اخلاق‌گرایانه دیودوروس که پی آمد آن جانبداری است، ما را از اصل وقایع دور می‌سازد. همه این عوامل، پژوهشگر امروزی را بر آن می‌دارد که با احتیاط بسیار از این اثر بهره گیرد. با وجود این، در کتابخانه تاریخی رویدادهایی شرح داده می‌شود که در اثر هیچ مورخ دیگری یافت نمی‌شود. با مطالعه اثر دیودوروس، اطلاعات ما درباره بسیاری از رویدادها کامل شده، نیز پاره‌ای مسائل پیچیده و دشوار، روشن می‌شود.

دیودوروس می‌خواست تاریخ تمامی جهان را به نگارش درآورد و در آن تمامی رویدادهای تاریخی را از آغاز آفرینش جهان تا روزگار خود شرح دهد. از دید وی، توجیه این طرح در فواید اخلاقی و سیاسی نهفته است که هر خواننده‌ای می‌تواند با خواندن این اثر از آن بهره گیرد. در نهایت، با آن‌که کتابخانه تاریخی دیودوروس نمونه خوبی از نثر و سبک نگارشی بوده که فرهیختگان و دانشوران پایان عصر یونانی مآبی در آثار خویش به کار

دیودوروس سیسیلی؛ سرقت یا بداعت در غرب باستان ... (اسماعیل سنگاری) ۹۳

می‌بردند، اما به یقین نثر او را نمی‌توان با نوشته‌های مورخان بزرگ دنیای باستان هم‌سنگ دانست. در کتابخانه تاریخی دیودوروس، از سبک و شیوه نگارش عالی هرودوتوس، دیدگاه ژرف و عمیق توکودیدس و پولی‌بیوس و زبان فاخر کسفن اثری نیست.

* از بانو آزاده فتحی‌پور دهکردی، دانشجوی دکتری تاریخ ایران باستان در دانشگاه اصفهان سپاسگزارم. ساختار نهایی مقاله جهت انتشار مرهون محبت و لطف بی‌کران ایشان است.

پی‌نوشت‌ها

1. Gaius Iulius Caesar/ گایوس ژولیوس سزار / گایوس یولیوس کایسار
 2. Gaius Octavius Thurinus/ Imperator Caesar Divi filius Augustus / گایوس اکتاویوس توریوس / تورینوس
 3. *Bibliotheca Historica/ Library of History/ Bibliothèque Historique*
 4. *Bibliothékê* ('Library'); cf. Cf. Shipley et al., 2006: 276.
 5. Diodorus Siculus/ Διόδωρος Σικελιώτης/ Diodorus of Sicily/ Diodore de Sicile.
 6. Diodorus of Agyrrhion. cf. Shipley et al., 2006: 276.
 7. Tauromenium
 8. Marcus Antonius/ Mark Antony/ Anthony (83– 30 BC)
۹. برای مطالعه بیشتر در این زمینه؛ ر.ک:
Simpson, R.H., Abbreviation of Hieronymus in Diodorus, AJP 80, 1959.
10. *Hoefel, F., Diodore de Sicile, Bibliothèque historique, Vol. I-IV, Hachette, Paris, 1846.*
۱۱. برای مطالعه بیشتر در این زمینه؛ ر.ک:
Casevitz, M., Diodore de Sicile, Bibliothèque historique, Livre XII, Paris, 1972.
۱۲. برای مطالعه بیشتر درباره افوروس؛ ر.ک:
Thuc.I.22; Ephorus, FGrH, 70, F, 42; Polybius I, I.2. See also: Laistner, The Grater Roman Historians.
۱۳. برای مطالعه بیشتر در این زمینه؛ ر.ک:
Vial, Cl., Diodore de Sicile, Bibliothèque historique, Livre XV, Paris, 1977.
۱۴. برای مطالعه بیشتر در این زمینه؛ ر.ک:

Borza 1968, p. 25-45.

همچنین ر.ک:

Goukowsky, P., *Diodore de Sicile, Bibliothèque historique, Livre XVII, Paris, 1976.*

۱۵. برای مطالعه بیشتر؛ ر.ک:

Drews, R., *Diodorus and his sources, AJPH 83, 1962.*

16. One-period one-book Historiography

17. Cf. Schwartz, 1903: *RE VI*, 663-664.

۱۸. فلیکس یاکوبی (Felix Jacobi; 1876-1959)؛ بزرگ‌ترین و مشهورترین دانشمند و پژوهشگر متون کهن‌بنیاد یونان باستان در همه اعصار است که به ویژه با کار سترگش بر روی مجموعه قطعات بر جای مانده از مورخان یونان باستان شهره است. نام کار سترگ وی *Die Fragmente der griechischen Historiker* است که با حروف اختصاری *FGrHist* یا *FGrH* در میان محققان متون کلاسیک شناخته می‌شود.

۱۹. برای مطالعه بیشتر درباره افوروس کومه‌ای؛ ر.ک:

Barber, *The historian Ephorus*, Cambridge, 1935.

۲۰. برای مطالعه بیشتر درباره پولی بیوس؛ ر.ک:

Pédech, P., *La méthode historique de Polybe*, Paris, 1964.

۲۱. برای مطالعه بیشتر در این زمینه؛ ر.ک:

Burton, A., *Diodorus Siculus, Book I, A Commentary, Leiden, 1972.*

۲۲. (Stoicisme)؛ استوئیسیسم یک مکتب فلسفی هلنیستی است که در قرن سوم پیش از میلاد در آتن تأسیس شد و بر خویش‌داری، عقلانیت، و زندگی هماهنگ با طبیعت و فضیلت تأکید دارد.

۲۳. درباره نقش اخلاق در تاریخ‌نگاری دیودوروس؛ ر.ک:

Zecchini, G., *La conoscenza di Diodoro nel Tradonatico, Aevum 61, 1987.*

۲۴. آیین شهری، شهروندی مدینه فاضله.

۲۵. درباره شیوه روایت جنگ توسط دیودوروس؛ ر.ک:

Alganza Roldan, M., *Las narraciones de batallas en la Biblioteca Historica de Diodoro de Sicilia, (Thesis Doctoral), Granada, 1987.*

۲۶. برای مطالعه درباره شیوه روایت جنگ توسط دیودوروس؛ ر.ک:

Camacho, J.M., *La noción de destino en Diodoro de Sicilia, studio sobre Diodoro de Sicilia, Granada, 1994.*

و همچنین ر.ک:

Palm, J., *Über Sprache und Stil des Diodoros von Sizilien. Ein Beitrag zur Beleuchtung der hellenistischen Prosa*, Diss. Lund, 1955.

کتابنامه

- دیودور سیسیلی، ایران و شرق باستان در کتابخانه تاریخی (۱۳۸۴). ترجمه همراه با مقدمه، حواشی، توضیحات و ضمائم از حمید بیکس شورکایی و اسماعیل سنگاری، تهران: جامی.
- سنگاری، اسماعیل؛ مقدس، امیرحسین و عرفانه خسروی (۱۴۰۰). تاریخ نگاری و تاریخ نگری در دنیای باستان: زندگی، زمانه و کارنامه هرودوت هالیکارناسوسی. پژوهش و برگردان همراه با مقدمه، حواشی، نقشه‌ها، توضیحات و ضمائم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- سنگاری، اسماعیل (۱۳۹۹). «گذار از مصر هرودوتی در سده پنجم به مصر دیودوری در سده نخست پیش از میلاد». در: *تاریخ هرودوت: اتوتریه، پادشاهی کمبوجیه، مصر و شگفتی‌های آن*، ترجمه همراه با مقدمه، حواشی، توضیحات و ضمائم از اسماعیل سنگاری؛ خسروی، عرفانه و میلاد حیدری، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- سنگاری، اسماعیل (۱۳۹۷). «گذار از جهان هرودوتی به جهان پلوتارخوسی: آسیب‌شناسی ترجمه‌های فارسی متون کهن بنیادین دنیای باستان». *پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی*، دوره ۱۸، شماره ۱۰، شماره پیاپی ۶۲، صص ۱۷۱-۱۸۵.
- سنگاری، اسماعیل و حمید بیکس شورکایی (۱۳۹۳). «تاریخ پست‌تر از شعر یا عالی‌ترین شکل ادبیات؛ کتابخانه تاریخی دیودور سیسیلی در بوتۀ نقد». *فصلنامه بررسی‌های نوین تاریخی*، س ۱، ش ۲، صص ۱-۱۱.

- Alganza Roldan, M. (1987). *Las narraciones de batallallas en la Biblioteca Historica de Diodoro de Sicilia*. Theis Doctoral, Granada.
- Badian, E. (1995). "Diodorus Siculus". In: *Encyclopaedia Iranica*, vol. VII, Fasc.4, Pp. 421-422.
- Barber, G.L. (1935). *The historian Ephorus*. Cambridge.
- Borza, E.N. (1968). "Cleitarchus and Diodorus17". *PACH11*.
- Burton, A. (1972). *Diodorus Siculus*, Book I, A Commentary. Leiden.
- Camacho, J.M. (1994). *La noción de destino en Diodoro de Sicilia*, Estuios sobre Diodoro de Sicilia, Universidad de Granada.
- Canfora, L. (1990). "Le but de l'historiographie selon Diodore". *Studia Hellenistica* 30.
- Casevitz, M. (1972). *Diodore de Sicile, Bibliothèque historique*. Livre XII, Paris.
- Chamoux, F. and Bertrac, P. (1993). *Diodore de Sicile, Bibliothèque Historique*, tome. I: Introduction générale. Les Belles Lettres, Paris.
- Drews, R. (1962). "Diodorus and his sources". *AJPH* 83.

- Farrington, B. (1937). *Diodorus Siculus, Universal historian*. Swansea.
- Goukowsky, P. (1976). *Diodore de Sicile, Bibliothèque historique*. Livre XVII, Paris.
- Hahm, D.E. (1989). "Posidonius's Theory of Historical Causation". *ANRW II*. 36.3.
- Hoefler, F. (1846). *Diodore de sicile, Bibliothèque historique*. 4 Vol., Hachette, Paris.
- Hornblower, J. (1981). *Hieronymus of Cardia*. Oxford.
- Jacoby, F. (1926). *Die Fragmente der Griechischen Historiker (FGrHist)*. Berlin.
- Kunz, M. (1935). *zur Beurteilung der proemien in Diodors historischer Bibliothek*. Zurich.
- Leclant, J. (sous la direction) (2005). *Dictionnaire de l'Antiquité*. Quadrige: PUF.
- Malitz, J. (1926). *Die Historien des Poseidonios*. Munich.
- Murray, O. (1970). "Hecateus of Abdera and Pharaonic Kingship". In: *JEA* (56), Pp. 141-171.
- Oldfather, C.H. (1933-54). *Diodorus of Sicily, Library of History*. (vols. 1, 2, 3, 4, 5, 6), Loeb Classical Library, London.
- Palm, J. (1955). *Über Sprache und Stil des Diodoros von Sizilien. Ein Beitrag zur Beleuchtung der hellenistischen Prosa*. Diss. Lund.
- Pédech, P. (1964). *La méthode historique de Polyb*. Paris.
- Pohlenz, M.J. (1948). *Die Stoa, Geschichte einer geistigen Bewegung. t. I*, Göttingen.
- Reinhardt, K. (1926). *Kosmos und Sympathie, Neuntersuchungen über Poseidonius*. München.
- Sacks, K.S. (1990). *Diodorus Siculus and the first century*. Princeton.
- Sacks, K.S. (1982). "The lesser proemia of Diodorus Siculus". *Hermes* 110.
- Sartori, F. (1984). "Storia Utopia et mito nei primi libri della Bibliotheca Historica di Diodoro Siculo". *Athenaeum* 62.
- Scheller, P. (1911). *De Hellenistica Historiae conribendae arte*. Diss. Leipzig.
- Schwartz, Ed. (1903). "Diodoros (38)". In: *RE VI*, Pp. 663-704.
- Simpson, R.H. (1959). "Abbreviation of Hieronymus in Diodorus". *AJP* 80.
- Shipley, G. et al. (eds.) (2006). *The Cambridge Dictionary of Classical Civilization*. New York: Cambridge University Press.
- Stylianou, P.J. (1998). *A historical commentary on Diodorus Siculus, Book 15*. Oxford Classical Monographs, Oxford: Clarendon Press.
- Vial, Cl. (1977). *Diodore de Sicile, Bibliothèque historique*. Livre XV, Paris.
- Volquardsen, C.A. (1868). *Untersuchungen über die Quellen der griechischen, und sicilischen Geschichten bei Diodor*. Kiel.
- Zecchini, G. (1987). "La conoscenza di Diodoro nel Tardotico". *Aevum* 61.